

2. Вегас Х. М. Ценности и воспитание. Критика нравственного релятивизма / Вегас Х. М. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского университета ; Издательство Русской Христианской Гуманитарной академии, 2007. – 225 с.
3. Ерохин А. Модель образования в философии натурализма / Ерохин А. // Вестник Тихоокеанского государственного экономического университета. – 2007. – № 1. – С. 103–113.
4. Песталоцци И. Г. Лебединая песня / Песталоцци И. Г. // Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М. : Педагогика, 1988. – С. 356–391.
5. Песталоцци И. Г. Памятная записка о семинарии в кантоне Во / Песталоцци И. Г. // Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М. : Педагогика, 1988. – С. 341 – 356.
6. Песталоцци И. Г. Памятная записка парижемским друзьям о сущности и цели метода / Песталоцци И. Г. // Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / Сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М. : Педагогика, 1988. – С. 331 – 341.
7. Руссо Ж.-Ж. Эмиль, или О воспитании / Руссо Ж.-Ж. // Коменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие / Сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. – М. : Педагогика, 1988. – С. 199 – 297.
8. Спенсер Г. Научные основания нравственности: Данные науки о нравственности [Пер. с англ. / Вступ. ст. и примеч. А. Федорова] / Спенсер Г. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 336 с.
9. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / Сухомлинський В. О. // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 4. – С. 6–390.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / Сухомлинський В. О. // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти томах. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 3. – С. 5–280.
11. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / Сухомлинський В. О. // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти томах. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 147–416.
12. Gutek G. L. Filozoficzne i ideologiczne podstawy edukacji / Gutek G. L. – Gdańsk : Gdańskie wydawnictwo psychologiczne, 2003. – 348 s.

Аннотация

Е.В.Невмерзичья

Формирование ценностей личности в натурализме

В статье освещены взгляды на воспитание и образование в трудах педагогов-натуралистов. Проанализированы методические и организационные аспекты формирования ценностей личности в натуралистической концепции образования. Охарактеризована роль педагогов в процессе аксиологического становления личности.

Ключевые слова: ценности, натурализм, формирование ценностей, релятивизм.

Summary

E.V.Nevmerzhyts'ka

Formation of Personality's Values in the Naturalism

The article highlights the views on the upbringing and education in the works of teachers-naturalists. The methodological and organizational aspects of the formation of the personality's values in a naturalistic conception of education are analyzed. The article characterizes the role of the teachers in the process of axiological formation of the personality.

Keywords: values, naturalism, the formation of values, relativism.

Дата надходження статті:

„29” серпня 2011 р.

УДК 17. 023.31:364

О.В.НОВОСЬОЛОВ,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
(м.Івано-Франківськ)

Соціокультурне середовище і розвиток особистості

Стаття присвячена аналізу соціально-культурного середовища як важливого фактора у формуванні і розвитку особистості на сучасному етапі у зв'язку з історичною та соціально-культурною моделлю розвитку країни.

Ключові слова: соціо-культурне середовище, соціок-культурний підхід.

Функціонування, розвиток і саморозвиток системи формування соціокультурного потенціалу особистості значною мірою залежить від визначення сукупності основних джерел, пов'язаних з його соціально-культурною детермінованістю. Пошук джерел формування духовного потенціалу в глибинних процесах соціокультурних впливів, середовищних взаємодій, функціональних зв'язків макроі мікросоціумів стає актуальним. Це пояснюється посиленням дії інтеграційних культурних процесів, які є могутнім фактором розв'язання глобальних проблем людства.

Зміст поняття „соціокультурний простір” під тим чи іншим кутом зору вивчали всі гуманітарні дисципліни. Так, Е. Дюркгейм указував на вирішальне соціокультурне значення

явищ суспільного життя для духовного розвитку людини. Інтегральним фактором соціального та духовного життя є колективний рефлекс. Його ідеї соціокультурної динаміки дали можливість розглядати життєдіяльність людини в контексті соціокультурного простору.

Водночас доводиться констатувати, що адекватне розуміння повноти взаємодії культури, суспільства та особистості (особливо на рівні включеності самої особистості в цю взаємодію) як джерела її духовного розвитку поки що не спостерігається. Тим не менше сучасні масштаби дослідження соціуму, соціально – педагогічної діяльності та масових форм виховної роботи, їх проектування і моделювання підтверджують зацікавленість наукового співтовариства в розв'язанні цієї проблеми. Особливий інтерес становить концепція Н. Крилової, на думку якої характеристика складної системи соціокультурного буття ґрунтується на новому розумінні включення особистості в культурні взаємодії різних утворень – субкультурних, міжсубкультурних і транссубкультурних [8, с.122]. Вона вважає, що особистість перебуває не в одному і однорідному середовищі, а в їх перехрещенні, що створює для неї постійне дифузне поле впливу субкультурних утворень. Ці висновки дали можливість автору у більш узагальненій формі викласти розуміння особливостей включення особистості в культуру на чотирьох рівнях: 1) ментальному; 2) індивідуально-культурному; 3) субкультурному та 4) транс-субкультурному.

Дані рівні включення особистості в культуру дають змогу визначити джерела формування духовного потенціалу особистості за умов сучасної соціокультурної ситуації. Так, перший – ментальний рівень – це ареал автономного індивідуального мікрокультурного простору, в якому особливу роль відіграють власні ставлення стосовно реалій культури. У безпосередньому полі культурної діяльності, поведінки та спілкування (це другий, індивідуально – культурний рівень) реалізується культурна свідомість та самосвідомість, яка, висвітлює внутрішню сутність самого себе як суб'єкта, споглядає, пізнає себе, свій духовний світ, оцінює свої можливості, здібності та акти діяльності. Отже, на перших двох рівнях основними джерелами духовного потенціалу особистості стають самопізнання, самовиховання, самовдосконалення [6, с.334].

Третій, субкультурний рівень включення особистості в культуру – це близьке до особистості соціокультурне середовище, субкультурний та національно – культурний простір. Останній забезпечує спілкування та комунікації в рамках соціальних груп і міжособистісних взаємодій. У центрі уваги цього рівня перебуває прояв безпосереднього впливу соціальних інститутів – родини, системи освіти, мистецьких закладів, засобів масової інформації. Із визначення субкультури як особливої картини світу, а також як скоригованих нею елементів загальнонаціональної та загальнолюдської культури, випливають джерела духовного потенціалу особистості, зокрема, його нормативно – регулятивні механізми. Одна з найважливіших функцій субкультури полягає в тому, що вона є життєво необхідною передусім для становлення особистості з метою її соціалізації. Тому колективний спосіб життєдіяльності і соціальність, що становлять базу для розвитку людської індивідуальності із суто природної особини, відіграють тут роль найістотніших духовних детермінант.

Розвиток творчого потенціалу особистості не можна раціонально зрозуміти тільки „зсередини” системи безперервної освіти. Тут потрібно враховувати особливості соціокультурного середовища в широкому сенсі цього слова [4, с.291].

Соціокультурне середовище – це складна структура суспільних, матеріальних і духовних чинників, через які реалізується діяльність людини. Середовище виявляється істотною умовою розвитку особистості; в той же час під впливом діяльності людини середовище змінюється сама. Ось чому проблеми взаємин людини і середовища розглядаються в рамках різних наукових дисциплін і напрямків (філософія, психологія, соціальна екологія, педагогіка, соціологія та ін.)

Освітнє середовище є передусім підсистема соціокультурного середовища, сукупність історично сформованих чинників, обставин, ситуацій, тобто цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості.

У широкому сенсі соціокультурну освітнє середовище можна розуміти як структуру, що включає кілька взаємозалежних рівнів. До глобального рівня можна віднести загальносвітові тенденції розвитку культури, економіки, політики, освіти, глобально-інформаційні мережі та ін. До регіонального рівня (країни, великі регіони) – освітню політику, культуру, систему освіти, життєдіяльність відповідно до соціальних і національними нормами, звичаями і традиціями, засоби масової комунікації та ін. До локального рівня – освітня установа (його мікрокультура, мікроклімат), найближче оточення, сім'ю. У вузькому сенсі слова до середовища можна віднести лише безпосереднє оточення індивіда. Саме це оточення і зв'язок з ним може створювати найвизначальніший вплив на становлення і розвиток людини [1, с.501].

Багато дослідників під соціокультурним середовищем розуміють систему ключових факторів, що визначають освіта і розвиток людини: люди, які впливають на освітні процеси; суспільно-

політичний лад країни; природне і соціокультурне середовище (включаючи культуру педагогічного середовища); засоби масової інформації; випадкові події.

Вводячи поняття соціокультурне середовище, дослідники розглядають його як умову, здатну забезпечити формування основ нового культурно-освітнього та соціально-педагогічного мислення. Соціокультурне середовище є культурно-освітнім простором з пріоритетом гуманістично-моральних цінностей і володіє такими якісними характеристиками, як цілісність, автономність і відкритість. Соціокультурне середовище створює умови для розвитку інтересу щодо об'єктивності процесу освіти, актуальних перетворень суб'єктивності [5, с.111].

Таким чином, освітнє середовище може бути охарактеризована як сукупність соціальних, культурних, а також спеціально організованих в освітньому закладі психолого-педагогічних умов, в результаті взаємодії яких відбувається становлення особистості.

Кроком у вирішенні цих проблем є створення умов для досягнення успіхів кожним, розуміючи, що бути успішним – обов'язкова потреба кожної людини, і з'являється ця потреба з моменту усвідомлення дитиною себе як особистості.

Це відзначав і В.О.Сухомлинський: „Даремна, безрезультатна праця і для дорослого стає осоружною, набридливою, безглуздою, а ми ж маємо справу з дітьми. Якщо дитина не бачить успіхів у своїй праці, вогник прагнення до знань згасає, в дитячому серці утворюється крижинка, яку не розтопити ніякими намаганнями доти, поки вогник знову не загориться; дитина втрачає віру в свої сили...”. Дитина, яка не може досягти успіхів у навчанні в силу свого інтелектуального розвитку або особливостей сприйняття навчального матеріалу, почувається нещасною. А учень, який не вмотивований на отримання знань і творчу діяльність при вивченні шкільних предметів, приречений на нудне існування в стінах навчального закладу [3, с.9]. Такі учні часто знаходять для себе засоби реалізації особистості і власних домагань в асоціальних стосунках і діях. „У правопорушеннях і злочинах найяскравіше відбивається залежність наслідків від причин”, – такої думки був Сухомлинський. Тим більш значимою стає проблема раціональної і змістовної організації позакласної діяльності і учнівського дозвілля.

Такий підхід – виховання школярів у процесі реалізації захоплюючої, але конкретної мети – забезпечував комплексне вирішення виховних задач. Робота пліч-о-пліч з батьками допомагала створенню абсолютно інших стосунків в категорії „батьки і діти”: спільна мрія-мета, спільна робота і спільна радість після досягнення цієї мети – все це згуртовувало вчителів, учнів та батьків в один-єдиний міцний колектив.

І тут доречно звернутися до роздумів В.О.Сухомлинського щодо ролі колективу для виховання особистості. Він стверджував, що колектив для людини має бути сферою вираження самого себе, полем, на якого можна показати себе в усій красі і величі. Мова йдеться не тільки про те, що кожен працює на благо колективу і суспільства, а й про те, що така діяльність духовно збагачує і оновлює всіх співучасників.

В.Сухомлинський був сміливим новатором у галузі оновлення змісту шкільної освіти в умовах єдиних та одноманітних навчальних планів і програм у колишньому СРСР. Навчально-виховний процес у Павлівській середній школі він органічно зінтегрував з усім найкращим у досвіді української народної педагогіки. Передусім це стосується навчання, виховання і розвитку особистості у лоні рідної материнської мови, природи, праці, національної культури, історії родини та України з поступовим залученням до загальнолюдських вартостей [2, с.9].

Багато дослідників при вивченні соціокультурного середовища застосовують теорію систем, підкреслюючи, що людина розглядається як складна, відкрита система, котра саморозвивається. У психолого-педагогічних дослідженнях застосовується загальнонаукова методологія системного підходу, і зокрема теорія „синергетики”. На відміну від традиційних наукових напрямків, що розглядають в основному жорстко детерміновані явища, що реалізуються в замкнених системах, синергетика робить акцент на вивчення систем відкритого типу, основними принципами існування яких є самоорганізація і саморегуляція. Ці системи діють у постійній, активній взаємодії з навколишнім середовищем. Іншою особливістю саморегулюючих систем є можливість гнучкої і недетермінованої ієрархії структурних елементів, що передбачає інформаційно-енергетичну відкритість і активність систем за рахунок постійної взаємодії з іншими системами або зовнішнім середовищем [6, с.412].

Синергетичний підхід передбачає новий діалектичний зміст категорії детермінації, який ґрунтується на рівноважності випадкового і необхідного в житті складних систем. У житті будь-якої складної системи випадковість і необхідність, стійкість і нестійкість її станів взаємодоповнюють один одного.

Дослідження показують, що розвиток особистості багато в чому залежить від впливу систем (відкритих чи закритих), тобто від переваг щодо індивідуального досвіду особистості. Педагогічні впливи тих чи інших систем будуть формувати відповідний індивідуально-психологічний склад

людини, яка, в свою чергу, з певного моменту починає самостійно впливати на вибори зовнішніх зв'язків і відносин. В той же час чинником найбільш успішного розвитку індивіда є забезпечення його відкритої взаємодії (діалогу) в навколишньому соціокультурному середовищі.

Системний аналіз проблем взаємодії середовища та історико-педагогічного процесу дозволяє розглядати різні інтервали часу (від коротких до тривалих), протягом яких відбувалися зміни у світосприйнятті педагогів та учнів. Такі зміни можуть бути безпосередньо пов'язані зі структурними перетвореннями в житті суспільства, зародженням та розвитком нових тенденцій в культурі (науці, мистецтві і т.д.), які формують ноосферу не середовище як відкриту систему. Взаємодія особистості з такою відкритою системою може здійснюватися як безпосередньо, через органи почуттів та форми пізнання, так і опосередковано, тобто через освітні системи (освітня установа, сукупності освітніх установ, педагогічну культуру і т.д.) [7, с.5].

Соціокультурне середовище має особливі компоненти структури. Просторово-семантичний компонент:

Архітектурно-естетична організація життєвого простору (архітектура будівлі та дизайн інтер'єрів, просторова структура навчальних та рекреаційних приміщень, можливість просторової трансформації приміщень при виникає необхідності тощо);

Символічний простір (різні символи – герб, гімн, традиції та ін.)

Змістовно-методичний компонент:

Змістова сфера (концепції навчання і виховання, освітні та навчальні програми, навчальний план, підручники та навчальні посібники тощо);

Форми і методи організації освіти (форми організації занять - уроки, дискусії, конференції, екскурсії тощо, дослідницькі суспільства, структури самоврядування та ін.)

Комунікаційно-організаційний компонент:

Особливості суб'єктів освітнього середовища (розподіл статусів і ролей, національно-культурні особливості приналежності учнів і педагогів, їх цінності, установки, стереотипи і т.п.);

Комунікаційна сфера (стиль спілкування і викладання, просторова й соціальна щільність серед суб'єктів освіти, ступінь скупченості та ін);

Організаційні умови (особливості управлінської культури, наявність творчих об'єднань викладачів, ініціативних груп тощо);

Також необхідно звернути увагу на типологізацію соціокультурного середовища:

За стилем взаємодії всередині середовища (конкурентна-кооперативна, гуманістична – технократична і т.д.);

За характером ставлення до соціального досвіду і його передачі (традиційна – інноваційна, національна – універсальна і т.д.);

За ступенем творчої активності (творча – регламентована);

За характером взаємодії з зовнішнім середовищем (відкрита – змкнута).

Необхідно зазначити, що будь-яка типологія соціокультурного середовища умовна. В той же час, в умовах певного виховного простору може бути поєднання різних, іноді досить суперечливих умов соціокультурного середовища [8, с.263].

В основі формування того чи іншого типу соціокультурного середовища лежать ціннісно-сміслові доміанти сприйняття світу і людини. Ці доміанти відображаються в філософських і психолого-педагогічних концепціях, які можуть бути сформульовані (відрефлексовані), або можуть бути присутніми імпліцитно.

Характеристику деяких типів середовища дав Я. Корчак: „догматичний”, тип „безтурботного споживання”, „зовнішнього лоску й кар'єри”, „ідейний”.

„Догматичний” тип характеризується наявністю жорстких традицій і авторитету, дисципліною, пасивністю учнів.

Для „безтурботного” соціокультурного середовища характерним є доброзичливе ставлення до вихованців, відсутність необхідної вимогливості – такий тип формує пасивність і нездатність до діяльної, напруженого життя.

„Кар'єрний” тип формує завзятість, діяльний прагматизм, байдужість до інших.

„Ідейне” (творче) середовище виховує відкриту і вільну особистість з високою самооцінкою, яка активно освоює й перетворює навколишній світ,.

Творчий розвиток індивіда може здійснюватися одночасно в умовах кількох соціокультурних середовищ – організації, де особистість безпосередньо самостійно працює. Активна взаємодія з різними середовищами сприяє розкриттю особистісних і професійно значущих якостей [4, с.314].

Аналіз різних наукових позицій дозволив зробити висновок про те, що механізм включення особистості у соціокультуру є своєрідним джерелом її духовного потенціалу. Всі вони перебувають у постійному взаємозв'язку, забезпечуючи цілісність культури як системи і створюючи основу для

взаємозв'язку джерел формування духовного потенціалу соціокультурної сфери особистості, серед яких найістотнішими є саморозвиток, засоби масової інформації та спілкування.

Список використаних джерел та літератури:

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2005. – 804 с.
2. Антоненко М. Гуманізм педагогічних нововведень В. О. Сухомлинського / М. Антоненко // Початкова школа. – 1997. – № 9.
3. Барабаш В. П. Народна дидактика у системі В. О. Сухомлинського / Барабаш В. П., Бамбуркін О. П. // Початкова школа. – 1994. – № 9–10.
4. Губерський Л. Культура, ідеологія, особистість. Методолого-світоглядний аналіз / Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. – К., 2002. – 577 с.
5. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи) / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2003. – 216 с.
6. Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ століття / авт. кол. : В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий та ін. – К. : Навч. книга, 2003. – Кн. 3: Модернізація освіти. – 2003. – 943 с.
7. Смотрицький Є. Освіта і ринок / Є. Смотрицький // Відкритий урок. – 2009. – №5.
8. Соціологія : посіб. для студ. вищих навч. закл. / за ред. В. Г. Поросяненка. – К. : Видавничий центр „Академія”, 1999. – 384 с..

Анотація

А.В.Новосёлов

Социально-культурная среда и развитие личности

Статья посвящена анализу социально-культурной среды как важного фактора в формировании и развитии личности на современном этапе в связи с исторической и социально-культурной моделью развития страны.

Ключевые слова: *социо культурная среда, социо-культурный подход.*

Summary

O.V.Novosiolov

Socio-Cultural Environment and Personal Development

The article analyzes the socio-cultural environment as an important factor in the formation and personality development on the modern stage with regard to the historical and socio-cultural pattern of country's development.

Key words: *socio-cultural approach, socio-cultural environmen.*

Дата надходження статті:

„1” вересня 2011 р.

УДК 371.4.025.7

К.Ф.НОР,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Миколаїв)*

Прийоми розумового розвитку учнів початкових класів у дидактичній системі

В.О.Сухомлинського

У статті розкриваються основні погляди В.О.Сухомлинського на прийоми розвитку розумових сил і здібностей молодших школярів. Показана специфіка розумового розвитку дітей у Павлівській школі.

Ключові слова: *прийоми навчання, дидактична система В.О.Сухомлинського, розумовий розвиток, учні початкових класів.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Сучасні умови діяльності школи висувають підвищені вимоги до організації розумової праці школярів. Тому можна з впевненістю сказати, що проблема формування мислячої особистості є потребою суспільства, самого життя, практики навчання і виховання.

Видатні педагоги-класики Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинський, психологи Ж. Піаже, Л. С.Виготський ставили завдання розвитку в процесі навчання, і в першу чергу, мислення.

Сьогодні, відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, особливе значення мають ідеї В. О. Сухомлинського про сутність і рушійні сили розвитку дитини, про шляхи і засоби взаємозв'язку навчання і розвитку. У спадщині видатного педагога проблема розумового розвитку постає як категорія педагогіки, психології, філософії.

Формулювання цілей статті... **Мета статті:** висвітлити прийоми розумового розвитку молодших школярів у дидактичній системі В. О. Сухомлинського.